

PAESENS, DE ANTONIUSKERK

Paesens, gelegen in Noordoost Fryslân, is geen terpdorp maar is aangelegd in een langgerekte vorm tegen de zeedijken en zal zijn ontstaan na het aanleggen van de zeedijk, in de 11de eeuw.

De slenk die een vaart werd naar Dokkum, de Paesens genoemd, kreeg een sluis in de monding en ten oosten van die sluis ontstond het dorp. Later kwam er een uitbreiding naar het westen, Moddergat. Vooral de visserij werd beoefend, in Paesens ook de landbouw.

De korenmolen De Hond, een achtkante bovenkruier, is in 1861 gebouwd.

Bouwgeschiedenis en exterieur

De kerk is gebouwd in het begin van de 12de eeuw. Het is een eenbeukige zaalkerk met een iets inspringend (aan de noordzijde 15 cm en aan de zuidzijde 20 cm) halfrond gesloten koor. Aan de bovenzijde van het koor een meerhoekige uitkraging. De uitkraging is een latere wijziging in verband met de kapconstructie. De kerkzaal wordt, naar het oosten gezien smaller.

De kerk is gebouwd van rode kloostermoppen met een dikte van 8.5 tot 9.5 cm en een lengte van 28 - 31 cm. De dikste stenen komen voor aan de westkant van de zijgevels. Het dikteverloop is onopvallend verwerkt: er is met enig tijdsverschil gemetseld of er zijn twee soorten steen gebruikt. Oorspronkelijk waren er romaanse vensters. Dat zien we nog in de koorsluiting. In de zuidmuur zien we een hooggeplaatst rondboogvenster en ook een dergelijk gedicht venster. Tijdens de restauratie is de klimop van de zuidmuur verwijderd. De vensters in de noordgevel dateren uit de 16de-17de eeuw. Het zijn ingehakte of later vergrote vensters - het laatste is het meest waarschijnlijk. Bij de drie rechthoekige vensters zien we aan de bovenzijden een houten latei.

In de zuidgevel grote vensters van later datum.

In de noord- en in de zuidgevel zien we een gedichte ingang. De zijgevels zijn zonder versiering. Dat duidt op een sobere bouw of het muurwerk is verlaagd en daardoor van versiering ontdaan. Uit de archieven blijkt dat in 1511 de kerk een pastoor heeft en een vicaris, dat duidt op een zekere welstand en een meer dan gewone betekenis van de kerk. In 1792 is de kerk naar het westen verlengd. De verlenging is gemaakt van afbraakbaksteen en kleine baksteen. De toren is vervangen door een dakruiter die rust op vier dikke houten balken. De dakruiter is geheel bekleed met leien. De kap is waarschijnlijk ook in 1792 vervangen met rondhout. Misschien was er in 1792 een algehele renovatie. De kap is gedekt met laat 18de eeuwse rode oud-Hollandse pannen. De muurdikte is ongeveer 65 centimeter. In beide zijgevels is een bouwnaad zichtbaar. In de koortravee een hoog, rondbogig venster waaronder een deur. In de absis twee kleine rondbogige vensters en in de as van de absis een groter, ingebroken en later gedicht venster. In de westgevel een gedenksteen met als tekst: 'Anno 1792 ís deese toren gestigt Predikant Th. C.K. Beilanus Kerkvoogden Sybe Ians Visser Dirk Willems'.

Interieur

De inrichting is mogelijk uit 1792, zo ook het korfbogig houten tongewelf op een verbrede voorlijst.

Het interieur, eenvoudig meubilair, is in houtimitatie geschilderd. In de noordmuur zien we een horizontale versnijding in het metselwerk ter hoogte van de raamdorpels; het zal hier om een jongere beklamping gaan. De vensters in de absis zijn inwendig spitsbogig verhoogd. De muren zijn verankerd door middel van ijzeren trekstangen. De preekstoel met achterschot en klankbord, is 19de eeuws en tegen de koorwand geplaatst en heeft Lodewijk XVI kenmerken. In de kerk een houten vloer waaronder geen zerken.

Avondmaalszilver: tinnen wijnkan met zilveren deksel (afkomstig van aardewerken kan) waarop afbeelding van de kerk met zadeldactoren; zilveren beker met opschrift en symbolen van geloof, hoop en liefde; beker gedateerd 1903 met dezelfde symbolen; twee kleine schalen en een grote schaal.

In de restauratietijd zijn zes kroonluchters aangekocht. Tijdens de restauratie is er in de voorkerk een keldertje gevonden. Eenvoudige tekstborden, twee predikantenborden en een pentekening uit 1825.

De windvaan op de toren stelt een snik voor, een klein vissersschip, ook op het koor is weer een windwijzer geplaatst.

De klok is in 1507 gegoten door Johan, weegt 710 kg en heeft als grootste middellijn 103 cm. Het opschrift op de klok luidt: 'ANNO DMI MCCCVII MARIA BIN ICK GHEHETËN DAT KERSPEL TO DER PASENS HEBBEN MY LATEN GETEN IOAN MYGHEGOTEN HAET'.

Daarna een reliëf met St Catherina, in de linkerhand een wiel en in de rechterhand een zwaard en twee afbeeldingen, Maria met in de rechterarm een kind, in de linkerhand een appel en op het hoofd een kroon met daarboven: SANCTA MARIA. En een afbeelding van St Antonius met een varkentje onder de arm en een gebogen staf in de hand.

Orgel

Het orgel is in 1758 gebouwd door Johann Theodor Gilmann te Kornelimünster voor de Rooms-katholieke Statie van de St Laurentius te Alkmaar. Dit is het oudste van de drie tweedehands aangekochte orgels, in Duitsland gemaakt. Via Volendam in 1908 naar Paesens. Het front is gewijzigd: de middentoren was lager dan de zijtoren en de tussenvelden ongedeeld. De claviatuur is nu aan de zijkant. Rococosnijwerk op soffiet en vleugels. Nog aanwezig de oorspronkelijke windlade en het grootste deel van het 18de eeuwse pijpwerk. Het orgel is al sinds 22 jaar buiten gebruik maar zal in augustus/september 2007 weer beschikbaar zijn. Het orgel is in 1908 door B. Pels in 1908 geplaatst en in 1941 gerestaureerd door B. Pels en Zn. Dispositie:

Manuaal Prestant 8d, Bourdon 8, Viola di Gamba 8, Prestant 4, Fluit 4, Quint 3, Octaaf 2, Fourniture 3, Sexquialter 2

Aangehangen pedaal, Tremulant C-c''' / C-f

De ramp

In 1883 voltrok zich de ramp met de vissersvloot. Begin maart voer de vloot uit, 22 schepen met 109 bemanningsleden. Zij voeren naar 'it Skolfjild' ten noorden van Borkum en Juist. Daar aangekomen voltrok zich de volgende dag een ramp. Van de 22 schepen zijn 17 omgeslagen, 5 bereikten de kust. Van de 109 bemanningsleden zijn er 83 omgekomen. Beppe vertelde: "Er ging een jammer door het dorp".

Minze Postma
2007

Literatuur:

- Noordelijk Oostergo, de Dongeradelen, H. M. v.d. Berg, 1985
- Vijf eeuwen Friese orgelbouw, J. Jongepier, 2004